

Core Character

כי תצא תשע"ו

P. K - Tseitzei -

¹⁸ If a man will have a wayward and rebellious son, * who does not hearken to the voice of his father and the voice of his mother, and they discipline him, but he does not hearken to them; ¹⁹ then his father and mother shall grasp him and take him out to the elders of his city and the gate of his place. ²⁰ They shall say to the elders of his city, "This son of ours is wayward and rebellious; he does not hearken to our voice; he is a glutton and a drunkard." * ²¹ All the men of his city shall pelt him with stones and he shall die; and you shall remove the evil from your midst; and all Israel shall hear and they shall fear.

²² If a man shall have committed a sin whose judgment is death, he shall be put to death, and you shall hang him on a gallows. ²³ His body shall not remain for the night on the gallows, rather you shall surely bury him on that day, for a hanging person is a curse of God, and you shall not contaminate your Land which HASHEM, your God, gives you as an inheritance.

2

P. Vayera

¹⁴ So Abraham awoke early in the morning, took bread and a skin of water, and gave them to Hagar. He placed them on her shoulder along with the boy, and sent her off. She departed, and strayed in the desert of Beer-sheba.

¹⁵ When the water of the skin was consumed, she cast off the boy beneath one of the trees. ¹⁶ She went and sat herself down at a distance, some bowshots away, for she said, "Let me not see the death of the child." And she sat at a distance, lifted her voice, and wept.

¹⁷ God heard the cry of the youth, and an angel of God called to Hagar from heaven and said to her, "What troubles you, Hagar? Fear not, for God has heeded the cry of the youth in his present state." * ¹⁸ Arise, lift up the youth and grasp your hand upon him, for I will make a great nation of him."

¹⁹ Then God opened her eyes and she perceived a well of water; she went and filled the skin with water and gave the youth to drink.

²⁰ God was with the youth and he grew up; he dwelt in the desert and became an accomplished archer. ²¹ He lived in the desert of Paran, and his mother took a wife for him from the land of Egypt.

219 / DEVARIM 21:17-18

KI SEITZEI

THE CALL OF THE TORAH

אכילת

of thirteen and thirteen years and three months, which is a particularly crucial period in the formation of his future personality and character.

The Talmud explains that the wayward and rebellious son has the unusual status of one who is to receive the death penalty as a preventive measure in anticipation of future sins (Sanhedrin 63a). Rambam maintains that this is because he will kill people in order to satisfy his gluttony (Guide to the Perplexed 3:41). That idea is hinted at by the phrase, לא תאכלו על הדם, you shall not eat over the blood (Leviticus 19:26), which is a warning not to allow the gluttony of the wayward and rebellious son to lead to the shedding of blood.

Sefer HaChinuch (mitzvah 248) stresses that most sins are the result of going to excess. It was for this reason that the Talmud (Berachos 32a) stated that overeating leads to sin. Food represents the substance of the material world, whereas thoughts and mitzvos correspond to the soul. These two are the absolute opposites and the excesses of one will diminish the other. For this reason, the very pious make a point of eating only the barest minimum needed.

When all is said and done, tradition teaches that never did a Jewish court of law carry out the law of the wayward and rebellious son (see Sanhedrin 71a). The conditions that had to be met in order to pass this sentence were such that it was virtually impossible for such a case to ever occur. For example, the parents had to declare that they had never neglected any aspect of their child's upbringing, that they had everywhere and always served as perfect examples for him, and that they could attribute their son's errant behavior only to some "innate deficiency" thereby removing all responsibility from themselves. Which father or mother could truly state deep in his or her heart: "I did all I could, I am really in no way responsible"?

לב אליהו - ססר דברי

רמז

3

(סרק כא פסוק יח) "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו' ויטרו אותו ולא ישמע אליהם". וברש"י: בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימרי בשר וישתה חצי לוג יין, שנאמר "זולל וסובא" וכו' (סנהדרין עב). ובן סורר ומורה נחרג ע"ש סופו הגיעה תורה לטוף דעתו סוף שמכלה ממנו אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלטסם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב ע"כ.

המהרש"א בסנהדרין שם מביא קושיית הרא"ם בחומש פ' וירא עה"פ "וישמע אלקים את קול הנער וגו' באשר הוא שם". שבגמ' (ר"ה טז) הרי מצינו דאמר ר' יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר "כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם". וברש"י: של אותה שעה. ואפי' הוא עתיק להרשיע לאחר זמן. שנאמר באשר הוא שם. ומצינו בבראשית רבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר שנאמר (ישעי' כא) "משא בערב וגו' לקראת צמא התינו מים". שהיו מוציין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים וכו' כדאיתא התם. אמר להם חשעה צדיק הוא או רשע. אמרו לו צדיק. אמר להם באשר הוא שם איני דן את העולם אלא בשעתו ע"כ. ולפי"ז קשה למה בבן סורר ומורה דנים אותו על שם סומו ואומרים מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב. הרי טענה זו טענו המלאכים על ישמעאל מי שעתידים בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר. מוטב שימות זכאי עכשיו ולא יבוא לכלל זה.

5

Thus, from this law there comes a most important teaching for Jewish family life: the attitude of the parents is the critical factor in giving children a good and effective upbringing. Instead of first looking for fault in the child for his behavioral difficulties, parents should examine the errors, intentional or not, that they have made. Let those parent who can claim that they neglected nothing in raising their children come forward to testify before the authorities, but let them be aware that their denial of responsibility can have but one consequence: the loss of their child (Rabbi S. R. Hirsch).

ס"א א"ב

6

חנה ממה שקטרגו עליו המלאכים בכך שמע מינה בע"כ שכח האכזריות כבר חי' בישמעאל עצמו, דאל"כ מה הוא אשם כמה שבני בניו אחרי אלה ומאתים שנה יתאכזרו על בני ישראל, ועכ"ל שכבר היה נטיה של אכזריות בישמעאל עצמו, וכל צאצאיו שראינו בהם מדה זו. ירושה היא להם מאבי אביהם ישמעאל, וכמו בכל אילן הכל הולך אחר הזרעיה הראשונה איזה גרעין של פרי שזורעים בארץ אותו פרי צומח ויוצא באילן, ואם זרע סם המות יוצא סם המות, וכן פרי מטרי וכל הגידולים היוצאים מאילן זה לעולם, כולם הם אותו המין שנזרע ומכה תשורש הכאשון הם באים וז"פ. ולכן קטרגו המלאכים על ישמעאל ואמרו מה שאמרנו כמבואר למעלה, ותבעו לעשות אתו משפט. כמו שנאמר (דברים לב ד) "כי כל דרכיו משפט", אבל כבר אחז"ל (ב"ר פ"ב טו, וראה רש"י בראשית ט"א א) ראה הקב"ה שאין העולם יכול להתקיים במדת הדין ושיתף עמו מדת הרחמים. והוה טענה להם הקב"ה למלאכים שאינו דן את האדם אלא לפי מעשיו

שבאותה שעה כלומר: שבכך יש שתופת של הדין עם הרחמים. שאין הרחמים מכחישים את הדין ואין הדין מכחישים את הרחמים. אבל המלאכים אין יכולים להשיג ד"ז, רק א"ל דעות ד'!

והנה בן סורר ומורה נידון ע"ש סופו, דסופו להיות מלסטם את הבריות והורגן, והיינו דאף דנתבאר למעלה דהתביעה היא עליו משום דעובר על "קדושים תהיו" ועל "ובו תדבקון", דמבקש חיי העוה"ז רק להתענג במאכל ובמשתה, אבל מיתת ב"ד אינה עבור זה כי אם על שם סופו.

והקשו בזה, מאחר דנידון שלא יבוא לידי רציחה, למה נידון במיתה חמורה יותר מרוצה - שהוא בסייף? ונראה, דנידון ע"ש סופו אין הכוונה

דנידון עבור המעשים שעתידי לעשות, אלא הביאור דבאמת נידון על מה שהוא עכשיו, וזה גופא עוצם החטא מה שהעמיד עצמו במצב כזה, ומרגיל את עצמו בהרגל שיצטרך ללסטם את הבריות, דמאחר דעיקרו למלאות תאוותו אפילו לעבור על ד"ת - ממילא עומד במצב שיהיו מעשיו רעים ומגונים עד שיגיע לרציחה, וזה גופא שמרגיל עצמו בכך לילך מדחי אל דחי - הוא חטא גדול מאד, וכבר עכשיו מונח בו כל מצבו הרוחני שלבסוף, כיון שזהו הכנתו וחינוכו, וע"ז מתחייב החמורה שבמיתות.

* ומ"ש בבסו"מ שנידון על שם סופו? אמנם ע"פ האמור מבואר, דהתם באמת היה באותה שעה צדיק, או צדיק בדינו, אלא שכלפי הטענה שלא יצילו אותו בשביל שעתידי בניו להמית את ישראל בצמא - ע"ז נאמר "באשר הוא שם", אבל בבן סו"מ חייב באמת ג"כ על מה שהוא עכשיו, ומשום שמעמיד עצמו בעתידות

חומר הענין נלמד בקל וחומר מבן סורר ומורה. ומה בן סורר ומורה שכל חטאו הוא במה שהוא זולל וסובא, ואינו מעלה על דעתו שעתידי ללסטם את הבריות וכו', ומכל מקום עצם העובדה שבפועל הוא עושה הכנה לכך, נחשבת לדבר חמור כל כך - אדם היוצא להיכן דרכיו מובילות ובכל זאת אינו מתקן את דרכו, הרי שהוא משלים בלבו עם התוצאות, ובוודאי עונו חמור יותר. וכל שכן אם נתקיימו התוצאות בפועל גדול עונו מנשוא.

בזה יתבאר מה שנאמר כאן: "וכל ישראל ישמעו ויראו"; שכן לכאורה יש להבין, מהי שייכות "כל ישראל" לענין, הלא הוא נוגע רק ליחידים; וביותר קשה, שהתנאים הרבים שנאמרו בדינו יוצרים מצב שהמציאות של בן סורר ומורה הינה נדירה ביותר, עד שישנו מי שאומר שלא אירע כן מעולם; אך לפי מה שנתבאר מובן שהענין שייך לכל ישראל, לפי שמכאן יוצאת קריאה לכלל כולו שביין חומר הענין של המתחנך לרעה והמרגיל את עצמו בהרגלים כאלה, שלפי המהלך הטבעי יבוא לחטא ולירודה. ועל זאת צריך כל איש ליתן את לבו בנוגע לעצמו, וכל אב ומחנך - בנוגע לחינוך הילדים.

זוהי גם תשובה לשאלת הגר"ש שבתח דברינו: "דרוש וקבל שכר" - היינו הלימודים הגדולים היוצאים מהפרשה. אף על פי שכן סורר עצמו לא היה ולא עתיד להיות, מכל מקום הענין אמיתי ביסודו ושייך במציאות, והוא נוגע לכל אחד בכל המצבים. לתכלית זו נכתבה הפרשה.

ותירץ על זה הגאון רבי אייזיק שר - ראש ישיבת סלבודקה, שבמשפט ה' הישרים מצינו שתי מידות של משפט, משפט במידת הדין ומשפט במידת הרחמים, ישמעאל נידון במידת הדין, וזה מחייב לדונו באשר הוא שם, כדי שאפילו בעולם הנצחי יישאר חייב, ואילו מידת הרחמים מחייבת שאת בן הסורר ומורה ידונו כעת על שם סופו, לפיכך אמרה תורה שימות זכאי עכשיו, ולפחות יזכה לחיי נצח, ואל ימות חייב לאחר זמן ואז ישללו ממנו חיי הנצח בעוה"ב.

והרא"ם שם³³ מתרץ, שבן סורר ומורה נידון על שם סופו משום שכבר התחיל בדרכו הרעה, משא"כ ישמעאל, באותה שעה לא עסק באותם חטאים שהזכירו מלאכי השרת, ומי שכבר התחיל להרשיע, הרי שגם אם עדיין לא עשה מעשים שמחייבים אותו מיתה, אך אם לפי מעשיו ידעין שסופו יהיה שילסטם את הבריות, כבר עתה דינו במיתה, עכ"ד.
[ב] ואם אמנם דברי הרא"ם מיישבים את עצם הקושיא, מ"מ עדיין צריך ביאור מדוע ישנה הנהגה שמי שהתחיל במעשים רעים וידעין שסופו יהיה חמור יותר, נידון על שם סופו. והלא עדיין לפי מעשיו עתה הוא לא חייב מיתה.

משמעות הביטוי "הגיעה תורה לסוף דעתו" היא שהדברים עומדים להגיע לידי כך ולפיכך נתחייב כבר עכשיו. בזה לימדנו התורה יסוד גדול בעניני חינוך: **ההרגלים הרעים בגיל הנעור גורמים אחריהם תוצאות חמורות ביותר לאורך השנים, כי הם מולידים שחיתות גדולה והאיש הולך מדחי אל דחי.** אי לכך תוצלת ההרגל לעבירה שעל ידו מניח הנער יסוד להתפתחות החטאים בעתיד - הינה עוון נורא מאד, עד שהוא מתחייב על-כך במיתה החמורה ביותר - סקילה.

הראשונים מקשים מדוע באמת מתחייב בן סורר ומורה מיתה חמורה יותר מאשר רוצח, הרי הוא נידון על שם סופו, ובסופו הוא עתיד, כאמור, להרוג נפשות, עבירה שדינה סיף בלבד? אפשר ליישב ולומר שרציחה הינה מעשה יחיד, ואף אם יעשה זאת כמה פעמים, בסופו של דבר אינו נידון אלא על אותם מעשים שכל מעשה מהם עומד לעצמו. שונים הם פני הדברים כאשר האדם נידון על שם סופו, כאן חיובו הוא על שעומד להיות אדם שאומנותו ליסטות. על זה הוא מתחייב בעונש החמור ביותר, לפי שאין זה דין על מעשים בודדים אלא על המצב הכללי שהוא עתיד להקלע אליו.

בנמרא (קדושין מ.) מצאנו שכאשר אדם עובר עבירה וישנה בה ונעשית לו כהיתר מחייבים אותו אפילו על מחשבה רעה. הסיבה, היא שמאחר שהעבירה נחשבת לו כהיתר, אילו היתה באה לידו בוודאי היה עובר אותה (ומה שלא עשה למעשה, אומר רש"י שהוא רק משום שלא הוצרך לה). ולפי זה, בבן סורר ומורה שמצד הענין ישנה כמעט ודאות גמורה שיעשה את העבירה, הדבר חמור יותר ממחשבה גרידא ולפיכך עונשו חמור ביותר. **יוצא איפוא שעונשו החמור של בן סורר ומורה הוא לא על חשבון העתיד, אלא על מה שהכניס עצמו עתה למצב זה.** ואף שהמשנה מתבטאת "ימות זכאי", אין הכוונה לומר

שאכן עתה נחשב כצדיק, אלא הכוונה היא שלגבי המעשים שבגרמתם נהרג, הוא נקרא "זכאי" לפי שעה. אך עם זאת הוא חייב בגלל שהכניס עצמו למצב שהתפתחותו הינה כמעט הכרחית.

מכאן יוצא מוסר השכל לכל אחד ואחד - **גדול וחמור הוא עונו של המכין עצמו לקראת מצב שבו הוא עול לעשות מעשים רעים.** בכלל זה נכלל מי שמתמסר לרצונות חומריים ומגביר את הרגלו בזה, על ידי כך הוא יבוא בוודאי לידי מכשולים ואיסורים. וכן השקוע בדריפת הממון והחומריות כדי שיוכל למלא רצונו, המהלך הטבעי הוא שאדם זה ייכשל בענינים שבין אדם לחבירו ובגול (עיי' ב"מסילת ישרים", פרק י"א). כמ"כ המרגיל את עצמו בריווי דברים בטלים, מלבד שהם אסורים בעצמם, הם בוודאי יגררו אחריהם שאר דיבורים אסורים.

וחמור כל כך שמחייב בסקילה, עכ"ל.

ה] כביאורו של המשנת רבי אהרן, ביאר מן הרב שך זצ"ל (מחשבת מוסר) וז"ל, הוא דבר שנשתומם לראותו ולא עומדים עליו. על דבר שמתור יש תביעה חמורה עד כדי עונש סקילה, מפני שעובר על "קדושים תהיו", שהיינו לא להיות נבל ברשות התורה. זו התביעה מהאדם, ותביעה זו מבינים רק כאשר יודעים מהו אדם! מפני שהוא חלק אלוה-ממעל.

שהסיבה למיתה הוא תביעה שהתורה תבעה ממנו להעלות לדרגת של היכול כמוני" מאחר שהוא חלק אלוה-ממעל. ואדם שאינו יכול להפך את החלק הגשם שלו האדומיות שלו להיות למלאך הרי שאינו מקיים את תפקידו של זה בא לעולם הזה. וכיון שהבן סורר ומורה אינו יכול למלא את תביעת התורה אליו, להפוך דבר שיצר מן האדמה ולהפכו ל"אדמה לעליון", מוטב לו שימות. וכמו שכ' הרבינו יונה (שערי השוכה, ג-קמח) וז"ל, כי הדבר ידוע כי מדרכי קידוש השם יתברך להודיע בכל מבטא שפתים, ובכל אשר ירמזון עינים, ובכל הנהגה ופועל ידים, כי יסוד לנפש האדם וצבי עריו והטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו - עבודת השם יתברך ויראתו ותורתו, כמו שכתוב (קהלת יב-ג) "כי זה כל האדם". ודבר זה כבוד השם יתברך.

אף כי יש דרגות, ויחידים הם שזכו לדברים גבוהים ולהקרא קדוש. ודאי שלכל אחד יש שייכות לזה, ומי שמפקיע את עצמו הוא כופר בעיקרים, חסר לו עקרי הדברים במצוה שנאמרה לכלל ישראל.

צריכים לדעת, כי אברינו חושינו ומחשבתנו הכל משועבד להקב"ה. כמו שאומר החובת הלכות' (שער עבודת אלקים פ"ה) וז"ל ולא ישמש אלא ברצותו אותו ולא ישמח כי אם בעבודתו ולא יבקש כי אם רצונו ולא ירוץ כי אם בשליחותו וכו' וכן בכל תנועותיו לא יעתיק רגל ולא יניע עפעף אלא אחר הפקת רצון אדוניו בהם, עכ"ל.

ו] ויע' ב'ספורנו' (ויקרא יט-ב) שהמחייב הגדול של הנהגת "קדושים תהיו" הוא משום שזה תכלית בריאת האדם, וז"ל, כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם, כאמר "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית א-כו) וזה בא עתה באמרו - "כי קדוש אני ה' אלקיכם". וראוי שתדמו אלי כפי האפשר וכו' ולהשיג זה הדמות וכו', עכ"ל.

ולפי דבריו הרי שבן סורר ומורה, כל מהותו שהוא מתרחק מהשגת הדמות הוא מרחיק את עצמו מצלם אלוקים, וכיון שכל חייו הם היפך תכלית החיים, וירדה תורה לסוף דעתו שאכן כל הזמן הוא הולך ומידרדר, אם כן למה לו חיים!

17

ח] בספר שפתי חיים להמשגיח רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, כתב וז"ל, מדוע נורא הוא עונשו של בן סורר ומורה, ומה הם תומרת עבירותיו? "קדושים תהיו"? "בו תדבקון"? וכי האיך אפשר לחבוע ולדרוש מנער בן י"ג שנה העומד בתחילת דרכו בחיוב המצוות, על ציונים אלו שהם מדרגות נשגבות בעבודת ה'?

ונראה בכיבור הענין, שאדם מיד בתחילת דרכו צריך לראות ולדעת את המטרה והכיוון שאליה עליו להגיע, ולפי זה צריכה להיות גם שאיפתו בכל פעולותיו ובכל מעשיו, ואין זה רק כמעלה מיוחדת בעבודת ה' אלא שללא זאת לא יתכן עבודת ה', אם אינו יודע את המטרה ואין לו השאיפה, הרי שאף פעם לא יצבה להגיע אל המטרה.

"בן סורר ומורה נידון על שם סופו" (סנהדרין עא ע"ב), התביעה האימרה עליו לא על שאינתו אוחז במדרגות הנפלאות של "קדושים תהיו" "אותו תעבדו", ובו תדבקון", שהם באמת מדרגות נשגבות, ולעת עתה הוא גם אינו מסוגל לאחוז במדרגות אלו. התביעה היא על שאין לו את השאיפה והכיוון למדרגות אלו, אם הוא זולל וסובא בשר ויין, סימן שאינו יודע כלל בזמן שעומד בתחילת דרכו, את המטרה והכיוון שאליה הוא צריך לשאוף, שאיפתו מצטמצמת לחומריותו של העולם הזה בלבד, ועל כן נידון על שם סופו אם זוהי שאיפתו בתחילת דרכו, הרי שאל המטרה והכיוון הנכון אליה ודאי שלא יגיע. עבודת התשובה היא בעיקרה שינוי השאיפה, עכ"ל.

עכ"פ קושיית הרא"ם בעינה עומדת למה בן סורר ומורה נידון על שם סופו? והרי"ז נסתר ממה דאר"י בר"ה הג"ל דאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו באותה שעה, וכדפירש"י ואפי' הוא עתיד להרשיע לאחר זמן. והנה טעם הדבר יש להבין על פי מה שמצאנו בחז"ל כשבא שמואל אצל אבי דוד למשוח א' מבניו למלך על ישראל וישי העביר שבעת בניו לפני שמואל ויאמר לו שמואל לא באלה בחר ד', והביאו את דוד מאחרי הצאן כתוב שם (שמואל א טז פסוק יב) "וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי, ויאמר ד' קום משחנה כי זה הוא". ואחז"ל (ב"ר פס"ג ח) כיון שראה שמואל את דוד אדמוני נתיירא, אמר זה שופך דמים כעשוי, אמר לו הקב"ה "עם יפה עינים" עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג ע"כ. פירוש: שדוד נולד במזל מאדים וראה בו שמואל כח אכזריות, כידוע דמי שנולד במזל מאדים אחז"ל (שבת קנז ע"א) יהי שופך דמים, וע"ז א"ל הקב"ה לשמואל שלא יתיירא, כי דוד לא ישפוך דם רק עפי' דעת סנהדרין, למדים אנו מכאן שאין לדון את האדם לרעה עבור כח אכזריות שבו שהרי יכול להשתמש במדה זו ברשות ב"ד במקום מצוה, וכדאמרין בגמ' שבת הג"ל דלהוי טבחה או מהלא. ומובן פשוט שדוד אשר הי' נהר מאד

14

מעתה הרי נבין בפשי' הטעם שאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. ולא ע"ש סופו אע"פ שגלוי לפניו יתב' שסופו להרשיע, כי היות האדם בעל בחירה ויכול לשנות כוחותיו לטובה ולברכה כמו שמצינו אצל דוד אחלף ע"ה וכו' וכמשנ"ל. לכן אין לדון שום אדם על איזה כח שנמצא בו אע"פ שחוא רע, שהרי ביד האדם הוא עוד להפוך הכח לטוב, אלא דוקא אם באותה שעה כבר הוציא האדם את הרעה מכח אל הפועל. וזהו מה שענה הקב"ה להמלאכים שקטרו על ישמעאל, שמכיון שעשיו הוא צדיק, כלומר: צדיק במעשה, אע"פ שבח אינו צדיק שיש בו אמנם ממדה אכזריות כמו שאמרו המלאכים, מ"מ שמע אלקים אל קול הנער כאשר הוא שם. וכמו שפירש"י באשר הוא שם - אע"פ שחוא עתיד להרשיע לאחר זמן וכאמר.

15

חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לב"ד ליסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו וכו' כנ"ל. א"כ הדרא קושי' לדוכתא וכי מפני שאכל תרטימר בשר וכו' יתא נדון ע"ש סופו, הא אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. ואע"פ שגלוי לפניו יתב' שעתידי להרשיע לאחר זמן. ובמאי גרע בן סורר ומורה. הרי סוף סוף הוא רק עתיד להרשיע לאחר זמן בעבירות שיהחייב עליהם סקילה? אבל לפי"ש שפיר יש להבין דה"ק: שהרי לפיכך אין הקב"ה דן את האדם עבור המדה שלא יצאה עדיין מכח אל הפועל במעשה. מפני שהאדם בעל בחירה ויכול לשנות מדותיו לטוב, אבל בן סורר ומורה זה שהוא התרגל להיות זולל תרטימר בשר וסובא חצי לוג יין האיטלקי, בטל כמעט בחירתו והרי הוא כבעל חי שאינו יכול לשלוט בעצמו ולא למלאות תאוותו, ולכן סופו ודאי שיכלה ממנו אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות ובה ממילא לידי חיוב מיתה, לפיכך הוא נידון כאילו כבר עבר עשיו במעשה על איסור שחיוב מיתה, ומוטב שימות זכאי - כלומר: שימות רק כאילו עבר על חיוב סקילה - משימות כשיעבור על חיוב מיתה ממש, והרי"ז מבואר.

עכ"פ למדנו מה ההרגל עושה - שנעשה טבע שני - טבע שהוא קשה מן הראשון. שהראשון - היינו טבע שנולד בו - כמו בעל תאוה או אכזר וכדומה. הרי"ז רק בכת. וכיון שהוא בעל בחירה, בידו לשנות טבעו, ואין דנים אותו על זה כל זמן שלא עשה מעשה המחייבו להביאו למשפט. משא"כ אם התרגל בתאוה וכיו"ב אפשר גם אם לא נולד בטבע זה, אבל מרגה יצר הרע בנפשו, שוב לא ימלט מעונש אף כאשר הוא שם, כי בעל כרחו יבוא לידי עבירה גמורה וירד לבאר שחת ר"ל.

מעתה ק"ו במדה טובה המרובה חמש מאות פעמים מה טוב לו לאדם בזה ובבא לנצח נצחים, אם ירגיל עצמו בפרט בבחירתו בדרכים המביאים לידי מעשים טובים בהיפוך מזולל וסובא... אשרי לו ואשרי חלקו, אין לשער עד כמה יקל לו לטון לבו לעבודתו יתב', ובכל ימי חייו יהי' מאושר, וזהו מ"ש (משלי כב ו) הנער לנער על פי דרכו גם כי יוקין לא יסור ממנה. פירוש: אם תחנך את הנער שילך בדרך אשר התוית לו כלומר: שתרגילתו הלוך וחזור בטוב, אז אתה מובטח שגם כי יוקין לא יסור ממנה. הרחמן הוא יזכנו בטוב אכ"ר.

21

המדות הרעות קשים מן העבירות עצמן מאוד מאוד... וכוזה תבין גם כן דברים מתמיהין שאמרו רבותינו ז"ל בענין המדות... ושים בעיניך דברים אלו ותצליח דרכיך בלי ספק.

וביאר דבריו בבאר מים חיים (פרשת מצורע יד ב): "כל המדות הנשרשין בנפש הבהמית שבאדם, הן המה שורש לכל תרי"ג מצוות התורה הנשרשין בנפש השכלית שלו, כי נפש השכלית חופפת ומלוכשת על נפש הבהמית הלו. וכשאדם מגביר בלבבו בכח שכלו להיות נכזה בעיניו נמאס כל התאוות ומדות הרעות, או בנקל לו לקיים כל תרי"ג מצוות התורה אשר בנפש השכלית. אבל כשלבנו לא נכון וכח המדות רעות חזקות בנפש הבהמית שבו, אז קרוב הוא לו לעבור על כל מצוות התורה, כי הן נשרשין על נפש הלוז..."

22

ז. וכך מסביר דבריו הגה"צ רבי ירוחם זצ"ל (דעת תורה בלק עמ' רח) על פי משל: "כשנתבונן בעץ מאכל, ונשאל לנו את מי מבקשים יותר, את העץ או את הפירות שממנו? בודאי נשיב כי הכל מבקשים את הפרי, כי הוא המשביע, וכל חשיבות העץ ודאי רק מפני פירותיו. אבל אם נשאל בשני בני אדם שקרה להם הפסד, אחד מהם הפסיד פירות, ואחד אבד את האילן, בודאי נגיד שמי שאבד את האילן הוא הפסיד ביותר, שבאבדת האילן אבד ממילא גם את הפירות. התכלית אמנם היא עשיית המצוות והשמירה מן העבירות, אבל מדות הלא הם השרשים המצמיחים הטאים, ועל כן חמורות הן ודאי יותר מן העבירות."

23

"ויזדה ביארנו מאמרם ז"ל: 'הרוצה לעקור עבודה זרה מארצו צריך לשרש אחריה', כי הנה באמת המדות הרעות הן הן שורש לכל העבירות... ועל כן אם רואה אדם שבא לידי עבירה, בשוגג או במזיד, קלה או חמורה, ורוצה לשוב בתשובה, אם לא ישוב רק על העבירה שעבר, ולא יתן לב לעקור המדה הרעה מלבו שממנה בא לעבור העבירה הלו, הרי הוא קרוב לחזור לסורו, ולמחר יחזור ויעבור, כיון שעדיין תאות המדה חזקה בלבו. ולזה אמרו ז"ל מפני תקנת השבים: 'הרוצה לעקור עבודה זרה מארצו, שרוצה לעקור העבודה שהיא זרה, שהיא העבירה, שלא לבוא עוד לעבור העבירה הזו, אין לו תקנה כי אם לשרש אחריה', לחפש בשרשה, מאין נמשך אליו שיבוא אל העבירה הלוז, מאיזה מדה רעה בלבו וכו'.

וכן כתב עוד בספרו הקדוש סידורו של שבת (חלק א שורש ו ענף ג): "הרוצה

לעקור עבודה שהיא זרה מאתו, היא העבירה הארורה שעבר, ורוצה לעקרה שלא יבוא עוד לעשותה, מה יעשה? ישרש אחריה, כלומר להסתכל על שורשה, על מה אדניה הוטבעו, מאיזה מדה רעה שבו בא לעבור העבירה הזאת."

צריך להבין, הלא בגמ' נאמר (ר"ה ט"ז): "אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה ולא מה שעתיד להיות שנאמר (בראשית כא) "וישמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם" ופירש"י מדמצינו בבראשית רבה שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר מים, אמר להם אותה שעה צדיק הוא או רשע? אמרו לו צדיק, אמר להם באשר הוא שם, איני דן את העולם אלא בשעתו. לפי זה צריך להבין מדוע בן סורר ומורה נידון על שם סופו ולא דנים אותו "באשר הוא שם" שהלא עכשיו אין במעשיו חיוב של מיתה אלא שירדה תורה לסוף דעתו?

ביאר הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל: במה דברים אמורים שלא דנים את האדם, אלא "באשר הוא שם" זה כאשר המעשים אינם מכריחים את המצב שיהיה לעתיד לבוא, אבל בן סורר ומורה, נער ריק ופוחז שהוא כבר גונב וזולל בשר ושותה יין לצמא, מעשיו של עכשיו יביאו אותו בהכרח ללסטם את הבריות וכו' וימות חייב, שם החשבון אינו משום מה שעתיד להיות, אלא בגדר דין של אותה שעה, שכבר השחית דרכו על הארץ והוא נידון באותה שעה על שם סופו שעומד מעכשיו לבוא לאחר זמן כמו שנתבאר נמצא שלפיכך ענה הקב"ה למלאכים שאינו דן את ישמעאל עבור זה שעתידין בניו להמית את ישראל בצמא מפני שהיה גלוי וידוע לפני הקב"ה שהוא חוקר לב ובוחן כליות שישמעאל לא היה אז מושחת שזה מה שהוליד בבניו את טבע הרציחה, לכן דן אותו כצדיק כפי שהוא עכשיו.

לפי"ז, היה הגה"צ רבי שלום שבדון זצ"ל מעורר בשיחותיו, הלא עבודתנו בימים אלו, ימי ההכנה לימים הנוראים שנוכה לחיים בדין ראש השנה מבוססת על יסוד זה של "באשר הוא שם", אבל לימדנו רבי ישראל שצריכים אנו לבדוק היטב אם אכן אין בהנהגתנו מעשים שכלול בהם שורש ופתח למעשים ומיזות רעות וככל שהאדם מייצר יסודות איתנים שלא ייגע למכשול הוא יותר נגד "באשר הוא שם", שאין במעשיו עכשיו פתח לחטא.

19

היה הגה"צ רבי איצלה בלזר זצ"ל בעל ה"פרי יצחק" מרעישי בשיחות האלול הנודעות שלו, אם מתוך מה שירדה תורה לסוף דעתו של בן סורה ומורה ירחמה עליו ואמרה מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב, כי ממילא סופו ללסטם את הבריות, אם כן כאשר האדם עומד בימי הדין ומבקש רחמים שיזכה לשנת חיים וברכה עליו לראות שמדת הרחמים תוכל לפעול להצילו שחלילה היא עצמה לא תגרום שיאמרו עליו מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב, אלא יחפש ויפשפש באורחותיו ודרכיו, כדי שיהיה למידת הרחמים פתח לראות שסופו יהיה מרומים.

קול התורה גליון מה עמ' כא

20 תרסז מסילות בלבנם

המדות שורש המעשים

והמקור לזה בדברי הרח"ו גשערי קדושה חלק א עמ' ב): "ענין המדות הן מוטבעות באדם בנפש השפלה הנקראת יסודית... בנפש הזוה תלויות המדות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית אשר בה תלויין תרי"ג מצוות התורה. ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצוות בקיומן או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצוות על ידי תרי"ג איברי הגוף אלא באמצעות נפש היסודית המחברת אל הגוף עצמו... ולפיכך ענין

כדוגמא לדבר כותב: "למשל אם עבר בגניבה וגזילה ואונאה, הנה שורשה נלקח מחמדת הממון שבו, שרוצה ומתאוה וחומד להרבות הון מהבל, וכל מה שיש לו הכל אינו מספיק לו ואינו די לו, ויותר יותר צריך לו, ועל כן הוא פועל ועושה בכל עוז כוחו לרמות את חבריו ולהונות אותו במקח וממכר ובשעת משא ומתן, ואם אף זה אינו די לו מעט מעט בא לידי גניבה גמורה או גזלה": אם כן כשכא לשוב ולחדול מעושי ידיו, יש לו לעקור ולהעביר מקרבו מדה רעה זו של חמדת הממון, ויורגיל עצמו במדת (אבות ד א) "השמח בחלקו" ואז ממילא לא

שמירה על נפש הבהמית
משל נאה דבר בקדשו מן החפץ חיים וצ"ל (החפץ חיים ופעליו ח"ג עמ' תתקסד, משלי החפץ חיים נז). מעשה בסוחר שהלך לאחת הערים לרגל עסקיו, ומשסיים ענייניו ורצה לחזור לביתו שבר בעל עגלה שיובילו לעיר מושבו. לפני צאתם לדרך אמר הסוחר לבעל העגלה: שמעני רבי יהודי, זה עתה אכלתי ארוחת צהרים דשנה ביותר מתובלת בין משובת, ובודאי שאתנמנם בנסיעה, לפיכך מבקש אני ממך שתשגיח יפה על הסוס שילך בדרך הישרה לבל יסור לצדדין ויטיל עגלתנו לתוך הבוץ, השגח איפוא שלא תירדם אתה. הבטיח לו בעל העגלה על הדבר הזה. ואכן כבר בתחילת הנסיעה נרדם הסוחר, ואילו בעל העגלה, שאף הוא מילא כריסו כראוי לפני צאתו לדרך, עוד החזיק מעמד זמן מה והתגבר על

חבלי התנומה, אולם לאחר מכן נרדם אף הוא והמושכות נשטטו מידי. והמשיך הסוס ללכת לרצונו.

הלך לו הסוס להנאתו ללא מתג וללא וסן, ומשראה בצדי הדרך כר דשא שמן למרעה, לא חישב מחשבות הרבה, משך את העגלה וירד מן הדרך, הפך את העגלה על פיה והפיל את היושבים בן לתוך שוחה מלאה בוך. הקיץ הסוחר מזועזע מצוע וחבול, והתחיל שופך קיתון של רותחין על ראשו של בעל העגלה: אי לך גולם, הלא הזהרתניך לבל תירדם פן ישלח הסוס רסן ויטה מן הדרך ויגרם לנו תקלה, ומדוע לא שמעת בקולי?

התנצל העגלון באמרו שהניח הסוס ללכת לבדו רק לאחר שכיוונו לדרך הישרה. אי לך שוטה! התרעם נגדו הסוחר, איך יכולת לסמוך על בהמה שאין לה דעת. יהיה סוסך החכם שבסוסים הרי אינו אלא סוס, א' פערד בלייבט א פערד, והסוס זקוק תמיד לריסון ולפיקוח לבל יטטה מזדכו כל אימת שיראה עשב בצדי הדרכים ותתגבר עליו תאוותו.

הנמשל מזה, אומר החפץ חיים, זהו הרעיון שבדברי חז"ל (חולין ה ב): "אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו ז) ואמר רב יהודה אמר רב אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה". כי האדם מורכב מרוח וחומר, נפש שכלית ונפש בהמית, ועליו לדעת כי הבהמה האנושית זקוקה לשמירה מעולה ופקוח מתמיד מצד הנשמה, ואשרי האיש

היודע לרסן את בהמתו ולכבוש את תאוותו, אדם כזה, ערום בדעת, הלא לא נרדם לעולם ואינו סומך על בהמתו.

זה אפוא תפקיד החיים של האדם, להיות "ערום בדעת" האלוקית לאחוז המושכות בידו, וזאת מתוך "ומשים עצמו כבהמה" דהיינו שמכיר בחולשת נפשו הבהמית, שסוף סוף הסוס אינו אלא סוס, וצריך להיות תמיד עיניו פקוחות לרסן את כוחות הבהמיות, לבל יטו לצדי דרכים להתפטם בהנאות זרות, שהם שורש כל העבירות רעות.

חייב אדם לדאוג תמיד שהנפש השכלית תחזיק את המושכות בידיה, ותשמור יפה על הנפש הבהמית לבל תסטה מן הדרך הישרה, ולבל תכניס את העגלה לבוץ, שכן אחר כך אך טענה של שטות תהא זו: הבהמה היא שסטתה מן הדרך... בעל עגלה זהיר אינו מתנמנם אף פעם ואינו נותן ל'הבהמה' שתהלך כרצונה.

ובהתאמת הדברים לעניינינו. כל אדם רכוב על סוסו, ושאר בהמות וחיות, שכוחותיהם נתלבשו והוטבעו בנפש הבהמית שבו, ואשר כנ"ל מדברי הרח"ו הנפש השכלית חופפת ורוכבת על נפש הבהמית הלז. כוחות הבהמיות הללו

משמשים את האדם לטובה ולרעה, והמשכיל על דבר אמת מנצל אותם לתכלית הטוב, כמשנת רבי יהודה בן תימא (אבות ה ב): "הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי - לעשות רצון אביך שבשמים". אלו הם כוחות הבהמיות שניתנו באדם לעשות בהם רצון אביו שבשמים. וצריך להשגיח על 'הבהמה' שתלך בדרך הטובה והישרה, הדרך המיועדת לה מראשית בריאתה אשר כל פעל ה' למענהר.

הנה כי כן החזור בתשובה בקבלה נכונה ללכת בדרך טובים, אבל אינו משרש אחרי הרע לבער מקרבו מדות הרעות שהביאו אותו לידי עבירה, הרי הוא כעגלון זה שמסתפק במה שכיוון את הסוס ללכת בדרך הישרה ושוב מניח אותו ללכת לבדו ללא השגחה.

30 The Scent of Eden
R. Yakov Meir Stecker

Unfortunately, the path of self-perfection is largely ignored in our time. When most people speak of *avodas HaShem*, they mean prayer, or Torah study, or mitzvos. Few realize how much God desires the efforts of an individual to improve his character, and how essential such efforts are in *avodas HaShem*. The Rambam lists a number of transgressions for which most people never do teshuvah because they fail to recognize them as sins — and most of those sins are the result of bad character traits.¹⁶

Pirkei Avos begins with the words: "Moshe received the Torah from Sinai, and gave it to Yehoshua, and Yehoshua gave it to the Elders, and the Elders to the prophets..."¹⁷ In

his commentary on Mishnayos, Ray Ovadiah Bartenura asks the following question: Since this Mishnah teaches a fundamental lesson about the transmission of the Torah, why wasn't it placed at the beginning of all the Mishnayos, as an introduction to the entire Oral Torah? Why does it appear at the beginning of Pirkei Avos, which is primarily a guide to self-improvement? He answers that it was put there to teach that the path of self-improvement, the obligation to perfect our character, is also from Sinai — that the need to overcome and eliminate our negative traits is a commandment in the Torah. We are obligated to perfect our character in every area of life, and not merely in the example we gave at the beginning of the chapter — repaying good for evil.

We have to pay careful attention to the way we act throughout the day. Are we being impatient with our family and friends? Are we getting upset over small monetary losses? Think of how we overreact when someone —

All bad character traits are derived from the *sitra achra*, the unholy side of existence. Unholiness, by its very nature, seeks to assert itself and to conceal the true source of all being, which is holiness. With a little reflection, we will realize that the main reason we give in to such bad traits is that we attribute too much importance to this temporary world, and we waste our days and years worrying over material possessions. "How much money did we spend? Was the price too high or too low? Who still owes us money? Why haven't they paid us back?" A person whose life revolves around such questions will constantly be involved in arguments, and he will spend his time and energy proving that he is right and the other person is wrong.

If we would only realize how little time we have in this world, and that ultimately the body returns to the earth, we would realize how unimportant such things are. If we would only understand that our true goal in this fleeting world is to acquire Torah and mitzvos — eternal possessions — then our entire view of life would be different. All our negative character traits are the result of the evil inclination, and of the concealment that is imposed by the physical world. That is what allows us to be attracted to material things and to imagine that the goal of life is the fulfillment of physical desires.

98 / Shiurei Binah R. Leff

32

Everyday a *bas kol* emanates from Mount Chorev and declares, "Woe to them, to the people, because of [their] insult to the Torah"

(Pirkei Avos 6:2). The commentaries explain that the giving of the Torah did not stop, as it says, "A great sound that did not cease" (Devarim 5:19). One with an attuned ear hears the voice of Hashem giving the Torah continually, as the basis of all of creation. When that voice is not heard, then the *bas kol* (echo) goes out proclaiming the disgrace to Torah.

The *Mechilta* (see also *Kiddushin* 22b) describes the piercing of the earlobe of the Jewish slave as a punishment for his failure to hear and heed the ongoing commandment, "Do not steal." It might be asked, however, why we pierce the earlobe, a mere piece of cartilage, and not the eardrum which failed to hear.

Chazal tell us that the outer ear serves as a funnel to collect the sound waves and direct them to the inner ear. The problem of the slave was not that he did not hear on Sinai that we are all to subjugate ourselves to Hashem alone. But he failed to hear that command as if it were directed to him and him alone. His outer ear failed to funnel those words to him, and thus bears the blemish. He heard God's voice but did not experience it as if God was speaking to him.

Kayin spoke with his brother Hevel, and when they were in the field, Kayin arose and smote Hevel, his brother" (Bereishis 4:8). Many *Midrashim* discuss what exactly Kayin said to Hevel. *Ibn Ezra* notes that according to the simple understanding of the verse, Kayin repeated to Hevel the admonition he had just heard from Hashem: "If you will improve, then you will be forgiven, and if not, the sin crouches by the entrance, and it desires you, but you can dominate it" (Bereishis 4:7). How can these words of *mussar* to Hevel have led to the murder? They should have prevented the murder.

Like most people, Kayin heard the *mussar* as directed at everybody but him. Since Hevel was the only person around, he assumed it was intended for him. So Kayin "said over" the *mussar* to Hevel rather than mulling over its implications for him. Not only did it fail to prevent the murder, but by suggesting to Kayin that Hevel was in need of *mussar*, it may even have aroused his animosity.

תמה שיחות כי תצא קובץ 5 וספסוף

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכו' וכל ישראל ישמעו ויראו (כא: יח-כא)
פרש"י נידון על שם סופו ירדה תורה לסוף דעתו שמכלה ממון אביו ומבקש לימוד ואינו מוצא ועומד ומלטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, ע"כ. הבן סורר ומורה אינו נידון על חטאו שחטא שהרי לא היה חטאו חמור, רק כיון שנתרגל למלאות תאוותו, נכנס לתוך עולם התאוה ונטבע בורם החיים ותו א"א לו לעצור עצמו, חסר לו הבלמים לעצור היינו היכולת לקבל תוכחה. אביו ואמו הדריכו והוכיחוהו להפסיק דרכיו הרעים ואינו שומע בקולם, א"כ סופו ללטם את הבריות ונידון על שם סופו, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

בימי הדין צריך כל אחד ואחד לחפוש במעשיו אי הוא בכלל בן סורר ומורה שאינו רוצה לקבל תוכחה, בין מרבו או מחביריו או אפילו מעצמו, נעשה אטום מלקבל תוכחה ואין לו את הכלים לרסן את תאוותיו ולהעמיד עצמו על דרך הישר, העצה להיטב דרכיו, הוא אם יכול לקבל תוכחה הן מאביו ואמו, הן מאחרים, והן מעצמו. [קובץ שיחות ח"ג אלול א]

31 אלה נשא

[ז] והנה שמעתי ממון הגרא"מ שך זצ"ל עוד ביאור בפרשת "בן סורר ומורה" וסיבת התורה לחייבו מיתה.

הנה, כתב הרמב"ן שהסיבה שממיתים "בן סורר ומורה" הוא משום שאינו מקיים את מצוות "קדושים תהיו", עיי"ש. והק' מרן זצ"ל, הלא "קדושים תהיו" הוא מדרגה נעלית, מהמדרגות העליונות של רבי פנחס בן יאיר, והיא נקנית לאחר ההשגה של שאר המעלות כדוגמת זהירות וזירות נקיות וגו', ומה איפוא התביעה על נער צעיר לימים, שלא הגיע לדרגת "קדושים תהיו".

ותירץ מרן זצ"ל, שהנה אחד מהתנאים של בן סורר ומורה שהוא "אינו שומע בקול אביו ובקול אמו" (שם), דהיינו שמפקיע את עצמו מלהיות בתורת "שומע" מי שמפקיע את עצמו מלהיות שומע, אינו יכול לעולם להגיע לדרגת "קדושים תהיו" ולמה לו חיים! מי שטרם הגיע לדרגות אלו, אך יש לו שאיפה להתעלות הוא נמצא במצב של "שטייגען", לא מגיע לו שום עונש ע"ז, כי הלא משתדל להגיע, אבל המפקיע עצמו מכל הענין של עלייה ברוחניות, והוא אינו עוסק אלא בהשגת תאוותיו ומילוי רצונותיו הגשמיות, הרי שודאי שאין לו זכות לחיות, דהיינו שאין מדובר כאן בעונש אלא מכיון שזו דרכו הרי שאין מקום בעוה"ז למי שהולך בדרך זו, עכ"ל.

ונראה להוסיף, דהנה לגבי ישמעאל לאחר פרשם גרושו מבית אברהם והנס שנעשה לו במדבר, כתוב "ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים" (בראשית כא-כא). וצ"כ מה התועלת שיש בידיעה זו. וייתכן לומר שכונת התורה, שהנה אותו ישמעאל שסופו היה רע ומר, אך באותה שעה היה בגדר "שומע", ומכיון שאמו בחרה לו אשה שלפי דעתה היתה הגונה לו, הוא שמע לדבריה.

וזו כפי שנתבאר החילוק בין ישמעאל לבן סורר, שכן סורר שנידון על שם סופו, מ"מ כבר עתה הוא "אינו שומע בקול אביו ובקול אמו" והוא העמיד את עצמו במצב שהוא "אינו שומע", וכמו שביאר מרן הגרא"מ שך זצ"ל, משא"כ ישמעאל באותה שעה לא הפקיע עצמו מלשמע לאמו.

33

Before the Torah can tell us, "And Hashem spoke," we must first learn what it means to listen. Unless there is an ear to hear, even the most powerful message from the mouth of Hashem Himself is lost. For that reason, "Yisro heard," precedes the giving of the Torah. Let us now investigate what proper hearing entails.

קעב עלה אלי ההרה

יש מיישבים דשאני ישמעאל שבכה באותה שעה, שנאמר וישמע
אלהים את קול הנער, ויש כח מיוחד לבכי לעורר 'עת רצון', שכן שערי
דמעות לא ננעלו.

38 אף התוכחה שבפרשת נצבים, אינה מכוונת אלא כלפי ערל האוזניים. אפשר שעדיין הוא
מקיים הרבה מצוות שהוא מלומד בהם מבית אבותיו. אבל "לבבו פונה". והנה הוא שומע תוכחה
ארוכה ומדהימה כל כך מפי משה רבינו, ואינו חש שהדברים נוגעים לו - "והתברך בלבבו לאמור:
שלום יהיה לי". כח השמיעה פקע ממנו, אין תוכחה משפיעה עליו עוד - שכזה אין לו תקנה.
והבן-סורר שבפרשתנו, הוא הדוגמה הבולטת ביותר ל"שורש פורה ראש" שכזה. לא מפני
שהוא 'סורר' - וכי מה עשה שיתחייב על כך מיתה? אלא מפני שנצטרף לחטאו המורה.
"ולא שמעו לקול אביהם - כי חפץ ה' להמתים".

39 ט
ישמעאל לעומת זה, אכן עבר כל עברות חמורות שבתורה. אבל בצר לו נתגלה, שקצות
פתיל הקשר לקב"ה, עדיין חיים קיימים בו.
אכן כל עוד שחינוכיותו הנערית סערה בו - המשך בתעלוליו, ואף ביקש להחטיא את יצחק.
אבל בעדות עליו מצוקת הייסורין, כאשר חש שקיצו קרב, נזכר בבוראו. הייסורים דיברו אליו,
קראו לו - והוא שמע!

רשע גמור שלבו ניאור - אף בהתיסרו בצרתו, אינו משיג מניין באו לו אלו, ומה מתבקש
ממנו. מי שאוזנו כרויה לשמוע את תווי הכאב הזועקים של הייסורין, אות הוא שעדיין נשתיירו
בידו שרידים של שמיעה.
● ומשהתברר שלעת עתה, עדיין אוזנו פעילה - מידה כנגד מידה: "ישמע אלוקים אל קול
הנער". די היה בהתעוררות של דחק זו, שתפילת הגר תיענה. שזכותו של אברהם אביו תעמוד
לו. ומיד הוכרע דינו "באשר הוא שם" - איני דן את האדם אלא בשעתו".

אמת הוא שיועד עתידות צופה, "שהוא עתיד להמית את בניו בצמא". אבל מצבו הנוכחי
מורה, שנכון לעכשיו, טרם ניתק את הקשר האחרון לסיטרא דקדושה. ועל כן דינו מוכרע,
"באשר הוא שם".
לא כן הבן-סורר, שאמנם חטאו כשלעצמו אינו חמור כל כך, אבל ליבו ניאור כבר מעכשיו,
מכל זק של נפשיות!

40 והרינו מעתיקים את עצמנו מכאן, לעבודת ימי הדין הבאים לקראתנו לשלום:
"אמרו לפני בראש השנה, מלכיות, זכרונות ושופרות. מלכיות, כדי שתמליכוני
עליכם; זכרונות, כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה; ובמזה בשופר".
(ראש השנה טז, א)
ולשון חכמים כאן מביאנו לידי מבוכה. אמירת מלכיות, פירשו חכמים את יעדה:
"שתמליכוני עליכם". כיוצא בה אמירת זכרונות - "שיעלה זכרוכם לפני". אבל מהי פקידתו של
השופר במערכת הזו? אם כבר המלכנו עלינו את בורא עולם, וכבר עלה זכרונו לפניו לטובה,
הרי כבר יצאנו בדימוס!

41 הזכרונות, הן אלו הבקשות שאנו מפנים ומעתירים לבורא עולם. וכלום כדאים אנו
להיענות? ועוד, שמא טובתנו האמיתית היא, חלילה, "מוטב ימות זכא!"
אבל קול השופר, מרעיד את נימי הלב - "עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו
מתרדמתכם" (רמב"ם ה' תשובה ב.). השופר מבטא את ה'קול', זוהי הזעקה האילמת הבודקת
מעמקי הלב: 'דבנו של עולם! מבקשים אנו בכל לב, להיות עמך ולחלקך'.
* המצוה איננה לתקוע בשופר - אלא "לשמוע קול שופר"!

35 קסד אסופת דברים מערכות

ז. משקל החטא

ומשהבנו את הכתובים האמורים במעשה ישמעאל והגר כתיקנם, נשוב לפרשת בן סורר,
ונשיג בה הארה של עומק.
העונן פועל באדם בשני רבדים חלקים. האחד, עצם הרע הגלום בעוון, יוצר עכירות בנפשו
של החוטא. וחמור מזה, מה שהחטא עלול לעקור את האדם מנקודת השייכות שלו לקדושה,
ולהשפילו מדרגתו לדיטות של רפש.
* ואילו הם שני מישורים, שלא בהכרח חופפים זה לזה. שיש לך חטא, שהגם שפגם והעכיר
את הנפש, אבל לא עקרה בתנופה ממסלולה הבראשית. גם אחרי החטא, עדיין נשאר החוטא
נטוע ברוחניות, קרוב לאותו מקום עמידה שלפני החטא. שהחטא לא פגע במהותו. היה זה
כשלוש מקרי חריגה ארעית מן המסגרת. חטא 'חיצוני'. אבל יש חטאים, הפוגעים, פוגעים
ונוגעים עד השיח, ומטלטלים ועוקרים את האדם ממצבו ומעמדו. עד שמכאן ואילך, אין זה
עוד אותו האדם שקודם לחטא. זהו אדם בעל מדרגה פחותה. אדם שונה.
● ואין דבר זה תלוי דוקא בחומרו של חטא. שאפשר שחטא שהינו מצד עצמו עבירה חמורה,
לא יעקור את החוטא ולא יסיטנו מן המסגרת לגמרי. ואפשר לחטאים הנראים פחותים, שיהיו
מפקיעים את האדם מהויתו הראשונית, ומטלטלים ומטילין אותו בתנופה, לתוך עולם אחר
חומרי גם.

36 הוה אומר, שיש חטאים שמבחינת משקל ה"טוב-ורע" שלהם הם חמורים למדי, ואפילו הכי
לא עקרו את האדם ממעמדו. ויש לך חטאים אחרים, הקלים מבחינת משקל "טוב-ורע", אבל
חמורים הם למאוד, מבחינת שינוי מקום המגע של האדם בקדושה.
חכמים אמרו:

"מקדש ראשון, מפני מה חרב? מפני שזושה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגילוי
עריות, ושפיכות דמים... אבל מקדש שני, שהיו עושיין בתורה ובמצוות וגמילות
חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם.
"ללמדך, ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עבירות [חמורות], עבודה זרה, גילוי
עריות, ושפיכות דמים".
(יוסא ט, ב)
והרינו עומדים משתוממים: האפשר כן? והא קמן, שאיננו מצוים ליהרג ולא לעבור על
חטא שנאת חנם!?

במשקל "טוב ורע", ברי שאין לך חטאים חמורים משלושת העבירות שציוותה עליהן תורה
ליהרג ולא לעבור עליהן. אבל מצד העקירה מנקודת החיבור לקדושה, אכן אפשר הוא שחטא
שנאת חנם יהא שקול כנגד! אדם השנאה המפעפע הזו, הכעס, הקנאה, התחרות והמתלות
שהיא יוצרת, היא "שורש פורה ראש ולענה". עם השרי בהתקוטטות פנימית שכזו, עשוי לאבד
את נקודת האחיזה שלו בקדושת המקדש.

37 בן סורר, אין פגמתו עמוקה כל כך, אם נבוא לדונה במשקל של 'טוב-ורע'. אבל חטאיו
עוקרים אותו בתנופה, מנקודת החיבור שלו לקדושה. עקירה עמוקה כל כך, עד שאין לו עוד
תקנה. אפילו בתשובה.
בבן סורר ומורה אמרה תורה: "מוטב ימות זכא, ואל ימות חייב". מפני שמעשיו מוכיחים,
שנועקר והופקע ממנו כל קשר לרוחניותו.
ומהו אכן הדבר שיתור מכל, מביע אצל הבן-סורר, שאין לו תקוה?
דבר זה למדנוהו מדברי הספורנו על אתר. "סורר" משמעו, שהוא סר וסוטה תיפות מדרך
הישר. "מורה" פירושו, ממרה ומורד. והדגיש הספורנו, שהסיפא היא הקובעת את מעמדו, כי:
* "קדיו, מסיר את התקוה שישבו מסוררותו".

ורק התעוררות עמוקה זו בלא לב ולב, היא הנושאת בחובה את הסגולה, שעבודת הזכרונות שלנו תעשה פרי למעלה, שדיבורי התפילה המסויימים שלנו, יצטרפו לקול השופר, יעלו לרצון ותתקבל שועת בקשתנו.

המלכיות והזכרונות, אינם אלא פירוש, הנותן הבעת פה, לאשר עורך בנו השופר.

"אמרו לפני זכרונות, כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה. ובמה - מהו הדבר שיכול להבטיח שזכרונו יעלה לפניו, ויעשה פרי לטובה? בשופר." קול השופר הבוקע את ערלת הלב, מעמיד אותנו בפני הבורא במעמד של התעוררות. זהו הדבר המבטיח שיעתיק הקב"ה את עצמו מכסא של דין, ויהא "הופך עליהן את מידת הדין לרחמים" (ויק"ר נטג).

ל'קט שיחות מוסר - כ"ה תצא

שגב

הרגשתי שצריך להתבונן עד כמה החייב עלינו, להתחנך כל אחד בעצמו שלא יהיה בן סורר ומורה כנגד עצמו, כנגד שכלו. ויירא לנפשו, שהרי ביום הדין הגדול הוא עומד לפני אביו שבשמים, ומבקש ממנו: אל תכוא במשפט עמנו, רק רחמינו כרחם אב על בנים. אבל הרי מצינו שהאב והאם גם יחד, בגדול רחמיהם על בנם יקרים, תופסים בו ומביאים אותו למשפט ולסקילה, כידיעתם הכבודה שמוטב שימות זכאי ואל ימות חייב, כי התייצב על דרך לא טוב, ורע לא ימאס, וירד מדיוטא לדיוטא באין מעצור. אם כן עלינו לרעוד ולחרוד, וכל

ישראל ישמעו וייראו, שלא תביא חלילה בקשה זו עצמה של רחמינו כרחם אב על בנים, לכך שיאמר לנו האב הרחמן מוטב... ישמעו הכל וייראו, מהי התוצאה של "ויסרו אותו ולא ישמע אליהם". שהרי אנו גונבים משל אבינו לקנות בשר ויין, נוטלים שפע שניתן לנו כדי להתעלות ברוחניות ומשויים אותו להנאת העוה"ז, שהראב"ע כתב שזוהי השקפה אפיקורסית, ויש לנו לעצור בתהליך זה ולירא את ה', ואז נוכל לבקש "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", כי לא יחפוך במות המת כי אם בשוכו מדרכיו וחיה, חיים טובים ומאושרים, חיים "למענן אלקים חיים".

"Achar kach," he says, if you've reached this rung of the ladder, "yishtadel l'bosif al mah sheyesh biy'cholto." If you are serious, if you want to grow out of your pettiness and your smallness, if you want to become a big person, this is how you do it. You reach one level, you work at it, you integrate it into your being until it becomes part of you, until it becomes second nature. Then it's time to move ahead to the next step. You don't stop and sit back on your laurels congratulating yourself on what you've accomplished. No, you don't do that. You move ahead. You immediately go to work on the next step, the next rung on the ladder of your personal advancement.

But Jews are realists, and they are likely to raise objections. It's too much. I can't do this. I'm a practical person, not a dreamer. I know I'm not going to become a saint. I know I'm not going to set the world on fire. I don't want to delude myself. I've done enough; what's the point of going on?

So the Chovos Halevavos says, "Vyichsofod b'libo." You should desire a little more in your heart. Even if you say you can't do it, at least try to do something more. You have a heart and you have emotions, so just let the feelings come over you and find it in yourself to desire to be just a trifle better. That's all we're asking of you. Just want it, desire it. Without desire and aspirations, we are no more than clumps of earth. So regardless of what will actually happen, at least have the desire to reach for the next little rung.

The Chovos Halevavos says that there is a cheshbon hanefesh, a way of introspection, "al mah sbeyesh biy'cholto mimda'esh ha'avodah." A person should ask himself, he should think and question, he should take stock of who and where he is regarding his avodah, his serving the Almighty. He should ask himself honest questions. What can I do? What is available to me? What are my abilities? What is realistic for me? A person can wake up in the morning and say that he is going to be the next Chafetz Chaim, but that's just self-deception. It's not realistic. The Chovos Halevavos tells us to be realistic. Where am I? What's my situation, my predicament? What can I accomplish in avodah?

After a person takes inventory of himself and seeks a relationship with the Almighty, he must determine where he is. If he doesn't daven with a minyan every day, then he must make changes in that respect if he expects a close relationship with the Almighty. He has to resolve to daven every day with a minyan, and believe me, it is a challenge for a person who's not used to it to make such a commitment. It's a major undertaking.

What about a person who goes to minyan every day? What does his cheshbon hanefesh tell him? What is his next step on the ladder? It could be doing an act of chessed. He might decide that every day he must do at least one act of chessed, one act that is outwardly directed, one act that turns his focus away from himself. The choice for the next step on the ladder all depends on the results of the cheshbon hanefesh, the introspective self-examination. Every individual knows what is particularly suited for him, as long as he takes the time and effort to think it through.

So we've come to the point where we have made a cheshbon hanefesh and determined what the next step should be. What do we do now?

45 The Chovos Halevavos tells us, "L' bargil bab ul' basmid aleha." You have to condition yourself to do it through persistent repetition until it becomes a habit. It has to become second nature. Furthermore, he says, "V'yarutz la'asosah." You should embrace it and run to do it. You have to feel that if you do not daven with a minyan, something is missing, that there is a gaping hole in your day. You have to feel that if you have not begun your day by connecting with the Almighty properly, your day is adrift without an anchor. Or if your particular rung is conditioning yourself to a daily act of chessed, you have to feel that without it you are living a life of unbearable selfishness. Whatever it is you are working on, says the Chovos Halevavos, you have to do it again and again until it becomes part of your very being.

So the Chovos Halevavos is saying that the thing you choose as your next step in avodas Hashem has to become so ingrained in you that your day would collapse without it. If you chose to do a daily act of chessed, you must construct your day so that at a certain time, whether it is at noon or in the evening or whenever, your second nature compels you to do an act of chessed. You fit it into your routine or your schedule. After you finish a certain class or a certain daily task, it is time to do chessed. It is how you function. It is how you look at the world and how you interact with it. It is part of who you are.